

debate. These outlines are like those of the architectural site and have been built on many times. Paradoxically, Frampton's assertion of the physical experience of site over the history of its culture or architecture developed out of a re-evaluation of modernism, a *critical history*. An essay that can be seen in many ways as a rejection of that history has inevitably become part of it. Ultimately, escaping architecture's past is no more possible for the critic than for the architect.

Rereadings

78

Frampton dat de architect in een a-historisch heden zou moeten werken. Het 'kritisch' dat terugkomt in zowel de titel van Frampton's essay als in die van het eraan voorafgaande boek, wordt geacht alleen in geschreven vorm te bestaan. Volgens Frampton is historische beeldtaal altijd herleidbaar tot een verdachte ideologie en altijd reactionair en onkritisch. Gebouwde geschiedenis, of het opnemen van historische referenties in architectonische composities, wordt – anders dan geschreven geschiedenis – als reactionair beschouwd. Kritisch zijn valt binnen het domein van de criticus, niet van de architect.

'Towards a Critical Regionalism' is vandaag de dag een belangrijk onderdeel van de architectuurgeschiedenis zelf. Tegenwoordig verschaft het lezen van deze tekst een terugblik in de tijd van de architectuur, waar de contouren van een ouder debat te volgen zijn. Deze contouren zijn, net als architectonische plekken, vele malen opnieuw bebouwd. Paradoxaal genoeg is Frampton's bewering dat de

fysieke ervaring van de site de culturele of architectonische geschiedenis van die plaats overstijgt, ontstaan uit een herwaardering van het modernisme, een *Critical History*. Dit essay, dat in veel opzichten kan worden gezien als een afwijzing van de geschiedenis, is daar onvermijdelijk onderdeel van geworden. Uiteindelijk is het voor de criticus net zomin mogelijk om aan het verleden van de architectuur te ontsnappen als voor de architect.

Vertaling: InOtherWords, Maria van Tol

Stylios Giamarellos

Architecture in the History/ Theory Nexus Building Critical Regionalism in Frampton's Greece

Even for the digitally interconnected audiences of the twenty-first century, Alexander Tzonis and Liane Lefaivre's original theorisation of Critical Regionalism remains 'hiding away in [the] obscure journal', *Architecture in Greece*, where it was published in 1981.¹ By contrast, Kenneth Frampton's best-selling book, *Modern Architecture: A Critical History*, whose second revised edition of 1985 included an additional closing chapter on Critical Regionalism, was successively republished over the past four decades, and is today available in more than ten languages, from Spanish to Chinese. Through this extensive global outreach, Frampton's version of Critical Regionalism soon took precedence over the earlier account by Tzonis & Lefaivre. But for all their celebration of regional contexts, both Frampton's and Tzonis & Lefaivre's studies primarily reflected the broader theoretical concerns of Western European and North American architecture discourses of their time. And these concerns were in turn unrelated with the historical specificity of the Greek context that inspired Tzonis & Lefaivre's original work. Still lying at the core of Critical Regionalism in its various forms, the tension between the general theoretical ambitions of its authors and the specific histories of the regional contexts it allegedly advocates remains unresolved. If Critical Regionalism is to remain viable, pertinent and relevant for the present,

Architecture in the History/ Theory Nexus
Stylios Giamarellos

79

Architectuur en het dwarsverband tussen geschiedenis en theorie
Bouwen aan het kritisch regionalisme in het Griekenland van Frampton

Zelfs voor het digitaal met elkaar verbonden publiek van de eenentwintigste eeuw blijft de oorspronkelijke theorievorming van Alexander Tzonis en Liane Lefaivre over kritisch regionalisme 'verborgen in [het] obscure tijdschrift' *Architecture in Greece*, waar het in 1981 werd gepubliceerd.¹ Kenneth Frampton's best verkochte boek *Modern Architecture: A Critical History*, waarvan de tweede herziene druk uit 1985 een extra hoofdstuk over kritisch regionalisme bevatte, werd in de afgelopen vier decennia onophoudelijk heruitgegeven en is nu beschikbaar in meer dan tien talen, van Spaans tot Chinees. Door dit wereldwijde bereik kreeg Frampton's versie van kritisch regionalisme al snel voorrang op de eerdere conceptie van Tzonis &

Lefaivre. Ondanks al hun aandacht voor de regionale context, weerspiegelen de studies van zowel Frampton als Tzonis & Lefaivre in de eerste plaats een bredere theoretische belangstelling voor het West-Europese en Noord-Amerikaanse architectuurdiscours van hun tijd. En die interesse staat los van de historische specificiteit van de Griekse context, die het oorspronkelijke werk van Tzonis & Lefaivre inspireerde. De spanning tussen de algemene theoretische ambities van de auteurs en de geschiedenis van de regionale context die ze onderzoeken, blijft onopgelost. Wil het kritisch regionalisme vandaag levensvatbaar, pertinent en relevant blijven, dan moet het de confrontatie aangaan met zijn eigen verstrengeling in het dwarsverband tussen geschiedenis en theorie. Dit artikel, dat zich richt op Griekenland, ontwikkelt vanuit dit perspectief een genuanceerde kritiek op het kritisch regionalisme.

¹ Alexander Tzonis and Liane Lefaivre, 'The Grid and the Pathway: An Introduction to the Work of Dimitris and Suzana Antonakakis, with Prolegomena to a History of the Culture of Modern Greek Architecture', *Architecture in Greece*, no. 15 (1981), 164-178; Vincent Canizaro (ed.), *Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity, and Tradition* (New York: Princeton Architectural Press, 2007), 11.

¹ Alexander Tzonis and Liane Lefaivre, 'The Grid and the Pathway: An Introduction to the Work of Dimitris and Suzana Antonakakis, with Prolegomena to a History of the Culture of Modern Greek Architecture', *Architecture in Greece*, no. 15 (1981), 164-178; Vincent Canizaro (red.), *Architectural Regionalism: Collected Writings on Place, Identity, Modernity, and Tradition* (New York: Princeton Architectural Press, 2007), 11.

Suzana & Dimitris Antonakakis, House/ huis, Spata (1973-1974)

Rereadings

Eerst theorie, dan geschiedenis

De Griekse architecten (Aris Konstantinidis, Dimitris Pikionis en Suzana en Dimitris Antonakakis), die – in lijn met de oorspronkelijke studie van Tzonis & Lefaivre – besproken worden in het toegevoegde slothoofdstuk van Frampton's geschiedenis 'Critical Regionalism: Modern Architecture and Cultural Identity' hadden nooit buiten Griekenland gebouwd.² Vanuit hun relatieve isolement werden ze plots in de voorhoede van mondiale ontwikkelingen in de moderne architectuur geplaatst. Dit was vooral belangrijk, omdat voor het eerst in een halve eeuw de hedendaagse Griekse architectuur werd opgenomen in een geschiedenis van het modernisme, met uitzondering van de ene keer dat Alberto Sartoris haar betrof in zijn 'panoramisch' overzicht van functionele architectuur uit het midden van de jaren 1930.³ Maar Frampton's streven bleef niet beperkt tot het actualiseren van Sartoris' werk dat de hele wereld besloeg. Zijn houding was

polemisch. Vooral in zijn afsluitende hoofdstuk wilde Frampton ingrijpen in de cruciale architectuurdebatten van de westerse wereld van begin jaren 1980. Dus presenteerde hij de Griekse projecten waarmee hij zijn geschiedenis afrondde, als een alternatieve 'kritisch-regionalistische' in plaats van 'postmoderne' uitweg uit de langdurige crisis van de moderne architectuur. Van cruciaal belang was volgens Frampton dat deze projecten deze rol konden spelen, omdat ze geworteld waren in een specifieke plaats.

Maar terwijl de opbouw van de tekst uit 1985 suggereert dat de concluderende zes punten van kritisch regionalisme worden geëxtrapoleerd uit de bouwprojecten die eraan voorafgaan, is het hoofdstuk 'Critical Regionalism: Modern Architecture and Cultural Identity' in werkelijkheid een samenvoeging van twee eerdere artikelen van Frampton uit 1983.⁴ In hun oorspronkelijke versies hebben deze twee teksten een verschillende focus: terwijl de ene specifiek gebouwen bespreekt, behandelt

de andere de moderne architectuur in meer algemene theoretische termen. Met andere woorden, de historische en theoretische kanten van Frampton's 'kritisch-regionalistische' argumentatie ontwikkelden zich parallel aan elkaar. Als theorie is het kritisch regionalisme van Frampton dus niet gebaseerd op projecten en de historische projecten zijn niet direct verbonden met de theoretische standpunten. Ze volgen elkaar niet op in een gedachtenlijn en overlappen elkaar maar gedeeltelijk.

Wetenschappers als Keith Eggener hebben al aangetoond hoe het discours van het kritisch regionalisme vaak niet echt aansluit bij de architecturale intenties van de projecten die het bespreekt.⁵ Dit is geen toevallige mismatch, als gevolg van Frampton's noodgedwongen indirecte beschrijving als buitenstaander van diverse regionale contexten. Het is eerder een structureel kenmerk van zijn discours: in het kritisch regionalisme van Frampton gaat de theorie steeds aan de geschiedenis vooraf. Deze spanning, die in het hart van

it needs to further address its own entanglement in the history/ theory nexus. Focusing on Greece, this article advances a nuanced critique of Critical Regionalism along these lines.

Theory before History

Drawn from Tzonis & Lefaivre's original study, the Greek architects (Aris Konstantinidis, Dimitris Pikionis, and Suzana and Dimitris Antonakakis) discussed in the added closing chapter of Frampton's history, 'Critical Regionalism: Modern Architecture and Cultural Identity' had never built outside Greece.² From their relative isolation, Greek architects of the period suddenly found themselves at the forefront of global developments in modern architecture. This was especially significant, as it was the first time in half a century that contemporary Greek architecture was included in a history of modernism, after its sole previous occurrence in Alberto Sartoris's 'panoramic' purview of functional architecture of the mid-1930s.³ But Frampton's aspiration was not limited to updating Sartoris's earlier globally inclusive work. His stance was polemical. Especially with his closing chapter, Frampton aspired to intervene in the crucial debates on architecture of the Western world of the early 1980s. In this context, he presented the Greek projects that concluded his history as an alternative, 'critical regionalist' rather than 'postmodernist', way out of the prolonged crisis of modern architecture. Rather crucially, Frampton argued, these projects could play this role because they were rooted in their specific place.

But while the structure of the 1985 text suggests that the concluding six points of Critical Regionalism are extrapolated from the building projects that precede them, 'Critical Regionalism: Modern Architecture and Cultural Identity' effectively fuses together two of Frampton's earlier articles from 1983.⁴ In their original versions, these two texts have different focuses: one discusses specific buildings, the other addresses modern architecture in general theoretical terms. In other words, the

Architecture in the History/ Theory Nexus
Styllianos Giamarellos

zijn discours ligt, is onderdeel van zijn eigen ontwikkeling door de jaren heen. Frampton's grote belangstelling voor brede theoretische principes die hij kan extrapoleren, heeft voorrang op de bijzondere eigenschappen van de projecten die hij bespreekt. Deze theoretische interesse heeft een eigen lange geschiedenis in het denken van Frampton.

De tegenstelling tussen plaats en productie

Mede geïnspireerd door de filosofie van Martin Heidegger is Frampton geïnteresseerd in architectuur als plaats-vorming. In het bijzonder volgt hij de ontwikkeling van Heidegger's fenomenologische leer in *The Human Condition* van Hannah Arendt.⁶ Het zijn haar ideeën die Frampton aanpast aan zijn theoretische architectuuranalyses, te beginnen met zijn essay 'Labour, Work & Architecture' uit 1969.⁷ Arendt's gedachtegoed geeft een politieke richting aan Frampton's analyse

van de architectuur. In zijn onderwijs aan Columbia University biedt het aanknopingspunten om nieuwe categorieën te genereren voor een vergelijkende analyse van de gebouwde vorm.⁸ In navolging van Arendt krijgen fenomenologische noties van plaats en wonen een extra politieke lading in het denken van Frampton. Het 'plaatsen maken' impliceert het politieke samenkomen van mensen op zoek naar een gemeenschappelijk project. Het maken van plaats ondersteunt op zijn beurt een actieve publieke sfeer, zowel ontologisch als politiek.⁹ De intentie van Frampton om een discussie te openen over de modi van architectuurproductie, onderscheidt hem van zijn Noord-Amerikaanse tijdgenoten. Zijn architectuurkritieken hebben tot doel samen te brengen wat analytisch gescheiden wordt gehouden: een analyse van de architecturale vorm samen met zijn sociaal-politieke context. Deze belangrijke theoretische ambitie blijft de kern van zijn latere teksten over kritisch regionalisme. Hiermee wordt ook de weg voor een

² Kenneth Frampton, *Modern Architecture: A Critical History* (London: Thames & Hudson, 1985), 313-327.

³ Alberto Sartoris, *Gli Elementi dell'Architettura Funzionale: Sintesi Panoramica dell'Architettura Moderna* (Milan: Hoepli, 1935), 289-299.

⁴ Kenneth Frampton, 'Prospects for a Critical Regionalism', *Perspecta*, no. 20 (1983), 147-162; Kenneth Frampton, 'Towards a Critical Regionalism: Six Points for an Architecture of Resistance', in: Hal Foster (ed.), *The Anti-Aesthetic: Essays on Postmodern Culture* (Port Townsend, WA: Bay Press, 1983), 16-30.

⁵ Kenneth Frampton, *Modern Architecture: A Critical History* (London: Thames & Hudson, 1985), 313-327.

⁶ Alberto Sartoris, *Gli Elementi dell'Architettura Funzionale: Sintesi Panoramica dell'Architettura Moderna* (Milan: Hoepli, 1935), 289-299.

⁷ Kenneth Frampton, 'Prospects for a Critical Regionalism', *Perspecta*, no. 20 (1983), 147-162; Kenneth Frampton, 'Towards a Critical Regionalism: Six Points for an Architecture of Resistance', in: Hal Foster (red.), *The Anti-Aesthetic: Essays on Postmodern Culture* (Port Townsend, WA: Bay Press, 1983), 16-30.

⁸ Kenneth Frampton, 'On Reading Heidegger', *Oppositions*, nr. 4 (oktober 1974).

⁹ Keith L. Eggener, 'Placing Resistance: A Critique of Critical Regionalism', *Journal of Architectural Education*, jrg. 55 (2002) nr. 4, 228-237.

Hannah Arendt, *The Human Condition* (Chicago: University of Chicago Press, 1958).

Kenneth Frampton, 'Labour, Work & Architecture', in: Charles Jencks en George Baird (red.), *Meaning in Architecture* (London: Barrie & Jenkins, 1969), 150-168.

Kenneth Frampton, *A Genealogy of Modern Architecture: A Comparative Critical Analysis of Built Form* (Zürich: Lars Müller, 2015).

historical and theoretical sides of his 'critical regionalist' argument developed individually, in parallel. As a theory, Frampton's Critical Regionalism is not therefore predicated on the projects that supposedly exemplify it. The historical projects are not directly associated with the theoretical points. They do not follow from one another in the same line of reasoning, but only partially happen to overlap.

Scholars like Keith Eggener have already shown how, in many cases, the discourse of Critical Regionalism is effectively misaligned with the architectural intentions behind the projects it discusses.⁵ This is not an incidental mismatch owing to Frampton's necessarily mediated outsider's accounts of diverse regional contexts. It is rather a structural feature of his discourse: in Frampton's Critical Regionalism, theory consistently comes before history. Located at the heart of his discourse, this tension is part of its own development over time. Frampton's greater interest in the broader theoretical principles he can extrapolate takes precedence over the specificities of the projects he discusses. And this theoretical interest has its own longer history in Frampton's thought.

The Place/ Production Opposition

Partly inspired by the philosophy of Martin Heidegger, Frampton is interested in architecture as a form of place creation. More specifically, he follows the development of Heidegger's phenomenological teaching in Hannah Arendt's *The Human Condition*.⁶ It is her ideas that Frampton adapts to his theoretical accounts of architecture, starting from his essay on 'Labour, Work & Architecture' in 1969.⁷ Arendt's thought adds a political twist to Frampton's readings of architecture. Throughout his teaching at Columbia University, it serves to generate categories for a comparative analysis of built form.⁸ Following Arendt, phenomenological readings of place and dwelling acquire an additional political load in Frampton's thinking.

Rereadings

82

begrip van de relatie tussen geschiedenis en theorie geopend, die cruciaal is voor de productie van de architectuur.

De tegenstelling plaats-productie bevat voor Frampton de sleutel tot de hachelijke situatie van de architectuur in de jaren 1970. Daarom ontwikkelt hij een ambivalente houding tegenover de erfenis van een overbodig geraakt modernisme, maar ook tegenover de historiserende scenografie van Paolo Portoghesi's eerste internationale architectuurtentoonstelling tijdens de biënnale van Venetië in 1980. Als reactie op de transatlantische exclusiviteit van deze architectuurtentoonstelling, wil Frampton juist licht werpen op het belang van de 'periferie' van de westerse culturele productie. Als reactie op Venetië ontwikkelt hij een theoretische variant van het regionalisme om zo een discursieve ruimte te openen waar 'marginale' architectuurpraktijken kunnen worden verdedigd. Daarom leent hij de term 'kritisch regionalisme' van Tzonis & Lefavre's artikel uit 1981, 'The Grid and the Pathway'.

Eerst geschiedenis, dan theorie

Net als Frampton wenden Tzonis & Lefavre zich tot het regionalisme om hun reactie op het postmodernisme te verduidelijken. In hun eerdere kritiek uit 1980 op deze 'narcistische fase in de architectuur' onderstrepen zij 'de noodzaak van een nieuwe richting in het veld (...) een nieuwe humanistische betrokkenheid en een expliciet rationeel discours (...) een constructieve houding en een open dialoog'.¹⁰ Al snel daarna gaan Tzonis & Lefavre (met Anthony Alofsin) meer specifiek in op 'The Question of Regionalism'. Zij brengen regionalistische bewegingen in de geschiedenis van de westerse architectuur vanaf de achttiende eeuw in kaart.¹¹ Maar wanneer de Griekse uitgeverij Orestis Doumanis hen opdraagt een artikel te schrijven over het werk van Suzana en Dimitris Antonakakis, krijgen ze de kans om te werken aan een concrete casestudy in een regio die ze goed kennen. Hun vroegere abstracte studies van de West-

Europese ontwikkelingen in de architectuur worden zo ingewisseld voor een architectuuranalyse die ingebed is in de sociaal-politieke en economische geschiedenis van het moderne Griekenland van de negentiende eeuw tot heden. Dit biedt hen ook de kans om het werk van het architectenpaar Antonakakis te bespreken als een concrete uitdrukking van het regionalisme.

In hun belangrijkste artikel onderkennen Tzonis & Lefavre twee cruciale ontwerppatronen in het werk van Suzana en Dimitris Antonakakis: het 'grid' (gedefinieerd als 'de discipline die aan elk ruimte-element wordt opgelegd') en het 'pad' (gedefinieerd als 'de locatie van plaatselementen in relatie tot een beweging').¹² Deze ontwerppatronen, die overeenkomen met twee verschillende fasen van het Griekse regionalisme, worden respectievelijk geïllustreerd in het vroegere werk van Konstantinidis (en vooral zijn Archeologisch Museum in Ioannina, 1964) en Pkionis (vooral in zijn landschapsar-

Place creation inherently implies a political gathering in pursuit of common projects. The production of place in turn sustains an active public sphere both ontologically and politically.⁹ Frampton's intention to open a discussion about modes of architectural production differentiates him from his North American colleagues at the time. His readings of architecture aspire to bring together what is then kept analytically separate: an analysis of architectural form alongside its sociopolitical context. This most significant theoretical ambition remains at the core of his later writings on Critical Regionalism. It also opens a way for understanding architecture in the history/theory nexus that is crucial for its production.

For Frampton, the opposition between place and production is key for the architectural predicament of the 1970s. This is why he develops an ambivalent relation both to the legacy of a redundant modernism and the historicist scenography of Paolo Portoghesi's first international architecture exhibition during the Venice Biennale in 1980. To oppose the transatlantic exclusivity of the architecture exhibition, Frampton also intends to recalibrate international architectural interest to the 'periphery' of Western cultural production. As a reaction to the exhibition in Venice, he develops a theoretical variant of regionalism to open up a discursive space in defence of 'marginal' architectural practices. It is then that he borrows the term 'Critical Regionalism' from Tzonis & Lefavre's 1981 article 'The Grid and the Pathway'.

History before Theory

Like Frampton, Tzonis & Lefavre turn to regionalism to articulate their response to postmodernism. In their earlier critique of this 'narcissistic phase in architecture' in 1980, they 'underline the need for a new direction in the field . . . a new humanistic involvement and an explicit rational discourse . . . a constructive attitude and an open dialogue'.¹⁰ Soon afterwards, Tzonis & Lefavre (with Anthony Alofsin)

Architecture in the History/ Theory Nexus Styllianos Giamarelou

83

chitectuurproject rond de Akropolis, 1958). Projecten zoals het Archeologisch Museum op Chios (1965) en het huis in Spata (1974-1975) van Suzana en Dimitris Antonakakis laten op hun beurt zien hoe het jonge architectenpaar deze twee verschillende ontwerppatronen creatief gebruikt. Maar het is vooral hun Benaki Street flatgebouw in Athene (1973-1975) dat de ordenende 'grid'-patronen van Konstantinidis combineert met de plaats-bepalende topografische gevoeligheid van de 'paden' van Pkionis. Met dit project, zo stellen Tzonis & Lefavre, overschrijden Suzana en Dimitris Antonakakis het utopische en nostalgische escapisme van hun voorgangers. Hun architectuur, geconcentreerd op de gewortelde ervaring van plaats, is een voorbeeld van een derde 'kritische' fase binnen het Griekse regionalisme. Niet langer escapistisch, maar een realistische interventie in de regionale sociaal-politieke conditie op het moment van de productie. Voor Tzonis & Lefavre is deze inbedding in de historische en

sociale context van de tijd belangrijker dan de ontwerpprincipes. Dit maakt de architectuur van het echtpaar Antonakakis zo specifiek kritisch en regionalistisch. En dit wekt ook Frampton's interesse in de analyse van Tzonis & Lefavre, net als hun focus op de latente dynamiek tussen plaats en ontwerp.

Frampton's overname

Op het moment dat Frampton de theorievorming over het kritisch regionalisme van Tzonis & Lefavre oppakt, laat hij zijn eigen eerdere theoretische interesses niet varen. Frampton breidt zijn eigen lijst van regionalistische architectuurpraktijken niet alleen uit met de Griekse voorbeelden van Tzonis & Lefavre, hij leest ze ook op een subtiel andere wijze. Deze lezingen verwijzen het historische aandeel van de 'grid and pathway' theorie naar de achtergrond, om zijn bredere belangstelling voor een theorie van het kritisch regionalisme op de voorgrond te plaatsen.

⁵ Keith L. Eggener, 'Placing Resistance: A Critique of Critical Regionalism', *Journal of Architectural Education*, vol. 55 (2002) no. 4, 228-237.

⁶ Hannah Arendt, *The Human Condition* (Chicago: University of Chicago Press, 1958).

⁷ Kenneth Frampton, 'Labour, Work & Architecture', in: Charles Jencks and George Baird (eds.), *Meaning in Architecture* (London: Barrie & Jenkins, 1969), 150-168.

⁸ Kenneth Frampton, *A Genealogy of Modern Architecture: A Comparative Critical Analysis of Built Form* (Zurich: Lars Müller, 2015).

⁹ See Kenneth Frampton, 'On Reading Heidegger', *Oppositions*, no. 4 (October 1974).

¹⁰ Alexander Tzonis and Liane Lefavre, 'The Narcissistic Phase of Architecture', *The Harvard Architecture Review*, no. 1 (1980), 52-61: 61.

¹⁰ Alexander Tzonis and Liane Lefavre, 'The Narcissistic Phase of Architecture', *The Harvard Architecture Review*, nr. 1 (1980), 52-61: 61.

¹¹ Alexander Tzonis, Liane Lefavre and Anthony Alofsin, 'Die Frage des Regionalismus', in: Michael Andriksky, Lucius Burckhardt en Ot Hoffmann (red.), *Für eine Andere Architektur: Bauen mit der Natur und in der Region* (Frankfurt: Fischer, 1981), 121-134.

¹² Tzonis en Lefavre, 'The Grid and the Pathway', op. cit. (noot 1).

address 'The Question of Regionalism' more specifically. They survey regionalist movements in the history of Western architecture from the eighteenth century onwards.¹¹ But when Greek publisher Orestis Doumanis commissions them to write an article on the work of Suzana and Dimitris Antonakakis, they are offered the opportunity to work on a concrete case study in a region already familiar to them. Their earlier abstract account of Western European developments thus gives its place to an architectural analysis embedded within the sociopolitical and economic history of modern Greece from the nineteenth century to the present. This also enables them to discuss the work of Suzana and Dimitris Antonakakis as a concrete architectural expression of the two critics' aspired regionalism.

In their seminal article, Tzonis & Lefaivre identify two major design patterns in the work of Suzana and Dimitris Antonakakis: the 'grid' (defined as 'the discipline which is imposed on every space element') and the 'pathway' (defined as 'the location of place elements in relation to a movement').¹² Corresponding to two different phases of Greek regionalism, these design patterns are respectively exemplified in the earlier work of Konstantinidis (and especially his Archaeological Museum in Ioannina, 1964) and Pikionis (especially in his landscaping project around the Acropolis, 1958). Projects like the Archaeological Museum on Chios (1965) and the house at Spata (1974-1975) by Suzana and Dimitris Antonakakis in turn show how the young architect couple puts these two distinct design patterns to creative use. But it is especially their Benaki Street apartment building in Athens (1973-1975) that combines the ordering 'grids' of Konstantinidis with the place-making topographical sensibility of Pikionis's 'pathways'. Through this project, Tzonis & Lefaivre argue, Suzana and Dimitris Antonakakis transgress the utopian and nostalgic escapisms of their forebears. Focusing on the rooted experience of the place, their architecture exemplifies a third 'critical' phase of Greek regionalism. No longer escapist, it becomes

Architecture in the History/ Theory Nexus
Stylianos Giamarelos

85

Frampton had Konstantinidis al opgenomen in een van zijn eerdere lijsten van regionalistische architecten.¹³ Als technisch redacteur van *Architectural Design* redigeerde de Britse criticus in 1964 een monografisch artikel over de Griekse architect.¹⁴ Deze bekendheid met het oeuvre van Konstantinidis biedt Frampton de kans om het werk in een nieuw daglicht te plaatsen, voorbij de exclusieve associatie met het 'grid'. Daartoe bespreekt hij vroege projecten die bij Tzonis & Lefaivre niet aan bod komen, zoals het tuinexpositieproject in Kifissia uit 1940.¹⁵ In volgende teksten van Frampton wordt dit project belangrijk vanwege de verwijzingen naar de Japanse architectuur, die ook in het late werk van Pikionis te vinden zijn.¹⁶ En wanneer Frampton latere projecten, zoals het Archeologisch Museum van Ioannina bespreekt, wijst hij op Konstantinidis' plaatsing van het gebouw binnen de bestaande topografie.¹⁷ Met andere woorden, hij belicht de 'pathway', dat wil zeggen de topografische aspecten van een project

dat Tzonis & Lefaivre eerder gebruikten om het 'grid'-patroon te illustreren. En op die manier verrijkt Frampton's benadering dus de 'kritisch-regionalistische' interpretatie van het werk van Konstantinidis. Zijn analyse toont aan dat de projecten van de Griekse architect ook begrepen kunnen worden als een combinatie van 'grid' en 'path', in plaats van rigide geassocieerd te worden met slechts één van de twee patronen, zoals Tzonis & Lefaivre leken te suggereren.

Als buitenstaander van de Griekse context vindt Frampton het lastig om de culturele nuances in het werk van Pikionis en het echtpaar Antonakakis te traceren. In dit geval volgt hij grotendeels de interpretatie van Tzonis & Lefaivre's 'Grid and Pathway'. Maar hij probeert het nog steeds theoretisch breder te zien dan Tzonis & Lefaivre's historisch ingebedde ontwerp patronen. Frampton leest de spanning tussen 'raster' en 'pad' als een alternatieve uitdrukking van Paul Ricoeur's tweedeling tussen respectievelijk

¹¹ Alexander Tzonis, Liane Lefaivre and Anthony Alofsin, 'Die Frage des Regionalismus', in: Michael Andritsky, Lucius Burckhardt and Ot Hoffmann (eds.), *Für eine Andere Architektur: Bauen mit der Natur und in der Region* (Frankfurt: Fischer, 1981): 121-134.

¹² Tzonis and Lefaivre, 'The Grid and the Pathway', op. cit. (note 1).

¹³ Kenneth Frampton, 'The Isms of Contemporary Architecture', *Architectural Design*, jrg. 52 (1982) nr. 7/8, 60-83: 82. Zie verder: Stylianos Giamarelos, 'Intersecting Itineraries Beyond the Strada Novissima: The Converging Authorship of Critical Regionalism', *Architectural Histories*, jrg. 4 (2016) nr. 1, 11.

¹⁴ Zie: *Architectural Design*, jrg. 34 (1964) nr. 5, 212-235.

¹⁵ Frampton, *Modern Architecture: A Critical History*, op. cit. (noot 2), 325.

¹⁶ Kenneth Frampton, 'L'Opera di Aris Konstantinidis', in: Paola Cofano (met Dimitri Konstantinidis), *Aris Konstantinidis, 1913-1993* (Milaan: Electa, 2010), 8-15: 10.

¹⁷ Ibid., 12-14.

a realist intervention in the regional sociopolitical conditions at the moment of its production. For Tzonis & Lefaivre, even more important than the design principles themselves is their embeddedness within the specific historical and social context of their time. This is what renders the architecture of Suzana and Dimitris Antonakakis distinctively critical and regionalist. And it is also what attracts Frampton's interest in Tzonis & Lefaivre's analysis, besides their focus on the latent dynamics between place and production.

Frampton's Recuperation

When Frampton recuperates Tzonis & Lefaivre's theorisation of Critical Regionalism, he does not abandon his own earlier theoretical concerns. Frampton does not merely expand his own earlier list of regionalist architectural practices to include Tzonis & Lefaivre's Greek examples. He also reads them in subtly different ways. These readings in turn push the historical specificity of the 'grid and pathway' interpretation into the background to foreground Frampton's own broader concerns around a theory of Critical Regionalism.

Frampton had already included Konstantinidis in one of his earlier lists of regionalist architects.¹³ As a technical editor for *Architectural Design*, the British critic edited a monographic feature on the Greek architect in 1964.¹⁴ Owing to this earlier familiarity with Konstantinidis's oeuvre, Frampton progressively steers away from its exclusive association with the 'grid'. To do so, he discusses early projects that do not inform Tzonis & Lefaivre's account, like the garden exhibition project in Kifissia in 1940.¹⁵ In Frampton's later texts, this project is significant for its possible allusions to Japanese architecture that can also be traced in the later work of Pikionis.¹⁶ And when Frampton later discusses projects like the Archaeological Museum of Ioannina, he foregrounds Konstantinidis's placement of the building within the existing topography.¹⁷ In other words, he highlights the

Rereadings

86

'beschaving' (universele technologie) en 'cultuur' (de mythische dimensie van het menselijk zijn).¹⁸ Met andere woorden, hij neemt zijn toevlucht tot theorie om het hoofd te bieden aan het hardnekkige probleem van de transculturele ambitie van zijn kritisch regionalisme. Zoals verwacht, is deze strategie niet altijd succesvol. Om een architecturaal discours vanuit een transcultureel perspectief op te bouwen, om een genuanceerd tweeledig perspectief te kunnen hanteren, moet men idealiter vertrouwd zijn met de specifieke karakteristieken van minstens twee contexten. Daarom is Frampton's discussie als buitenstaander over het werk van Pikionis minder inzichtelijk dan het geïnformeerde insiders' verslag van Tzonis & Lefaivre. In zijn latere teksten benadrukt de Britse historicus de eenzame ervaring van het bewegende lichaam op de gevarieerde topografie rond de Akropolis.¹⁹ Maar dit individuele fenomenologische verslag mist de belangrijke collectieve en kritische aspecten van het project dat

Tzonis & Lefaivre's interpretatie van 'het pad' als 'een katalysator van het sociale leven (...) de heruitvoering van een ritueel, de bevestiging van de menselijke gemeenschap en een kritiek op de vervreemdende effecten van het hedendaagse leven' oproept.²⁰

Omgekeerd is Frampton efficiënter in het opsporen van de 'internationale' inbreng in het werk van Griekse architecten, dan Tzonis & Lefaivre. Dit blijkt duidelijk uit zijn monografie over het werk van Suzana en Dimitris Antonakakis uit 1985. Tzonis & Lefaivre hadden in 'The Grid and the Pathway' de nadruk gelegd op de invloed van Pikionis en Konstantinidis op het werk van het echtpaar, om zo de regionale kant van hun argumentatie te benadrukken. Maar zo negeerden zij de transculturele genealogie die in de jaren 1950 de visie van het echtpaar Antonakakis bepaalde.²¹ Meer naar buiten gericht dan de studie van zijn voorgangers, komt Frampton's analyse uit 1985 op een moment dat Tzonis & Lefaivre ook inzien

dat de onbedoeld introverte en zelf-referentiële lezing van kritisch regionalisme tot een cultureel geïsoleerde positie had geleid en de bedoelingen van hun 'Grid and Pathway' theorie had verbasterd.²² Het naar buiten gerichte perspectief van Frampton weerspiegelt eveneens de verbaasde reactie van de twee Griekse architecten op de strikt regionale genealogie van hun werk en de betekenis daarvan voor hun 'kritische' praktijk. Naast Pikionis en Konstantinidis verwijst Frampton naar Le Corbusier, Aldo van Eyck en Mies van der Rohe als een tweede evenwaardige reeks van invloeden die het werk van het echtpaar Antonakakis voeden.²³ Hoewel dit een intuïtieve interpretatie is, die meer gebaseerd is op formele gelijkenissen dan op historische gronden, benadrukt het toch dit dubbele aspect in het werk van Suzana en Dimitris Antonakakis dat werd overschaduwd in de 'Grid and Pathway' interpretatie. En nog belangrijker, het onderstreept dat de transculturele dimensie centraal staat

'pathway' or topographically sensitive aspects of a project that Tzonis & Lefaivre conversely use to exemplify the 'grid' pattern. Hence, Frampton's account enriches the 'critical regionalist' interpretation of Konstantinidis's work. His analysis shows that the Greek architect's projects can also be understood as a combination of 'the grid and the pathway', instead of being rigidly associated with just one of the two patterns, as Tzonis & Lefaivre's account seemed to imply.

As an outsider to the Greek context, Frampton finds it more difficult to trace the cultural nuances in the work of Pikionis and Suzana and Dimitris Antonakakis. In these cases, he largely follows Tzonis & Lefaivre's 'grid and pathway' interpretation. But he still tries to see it in theoretical terms broader than Tzonis & Lefaivre's historically embedded design patterns. Frampton reads the tension between the 'grid' and the 'pathway' as an alternative expression of Paul Ricoeur's split between 'civilisation' (universal technology) and 'culture' (the mythical dimension of human belonging) respectively.¹⁸ In other words, he resorts to theory to address an endemic problem of the transcultural aspirations of his Critical Regionalism. As expected, this stratagem is not always successful. To build an architectural discourse on transcultural grounds, to be able to adopt a nuanced dual perspective, one ideally needs to be familiar with the specificities of at least two contexts. This is why Frampton's outsider discussion of Pikionis's work is less insightful than the informed insiders' account by Tzonis & Lefaivre. In his later texts, the British historian stresses the solitary experience of the moving body on the variegated topography around the Acropolis.¹⁹ But this individual phenomenological account misses the crucial collective and critical aspects of the project that exemplifies Tzonis & Lefaivre's interpretation of the 'pathway' as 'a catalyst of social life . . . the re-enactment of a ritual, the confirmation of the human community and a criticism of the alienating effects of contemporary life'.²⁰

Conversely, Frampton is more efficient in tracing the 'international' inputs in the work of Greek architects than Tzonis & Lefaivre. This is

Architecture in the History/ Theory Nexus Stylianos Giamarellos

87

in het kritisch-regionalistische project van Frampton.

Verder dan de individuele projecten, pleit Frampton's discours voor een kritische ontwerppraktijk die via verschillende culturen tot stand komt. Deze meer algemene en bredere toepasbaarheid is een andere reden waarom zijn analyses de neiging hebben zich te verwijderen van de historische nuances van een regionale context. Het regionalisme van Frampton streeft ernaar om trouw te blijven aan de progressieve en bevrijdende beloften van het moderne project. Daarom moeten de geselecteerde regionale praktijken ook op de een of andere wijze veralgemeniseerd worden om ze relevanter en werkbaarder te maken voor architectenbureaus over de hele wereld. Om de algemene punten van deze ontwerppraktijk effectief te kunnen extrapoleren en van een theoretisch kader te voorzien, is Frampton gedwongen bepaalde historische kenmerken van de 'kritisch-regionalistische' projecten te temperen of te omzeilen. Zo krijgt, in de

woorden van Frampton, een regionalisme 'dat nog niet elders is ontstaan' 'betekenis voor de wereld erbuiten'.²⁴ Frampton's gemakkelijke toegang tot grote mediakanalen in de West-Europese en Noord-Amerikaanse 'centra' van architectuurtheorie-productie, zoals *Oppositions* en *Architectural Design*, versterkt dit gevoel van de -mondiale relevantie van de geselecteerde 'kritisch-regionalistische' projecten uit de 'periferie'. Griekse en andere regionale architecten die Frampton noemt, ervaren de wereldwijde verspreiding van hun projecten als emancipatie. Aan de andere kant kan dit ook gelezen worden als een verschuiving van de oorspronkelijke intenties van Tzonis & Lefaivre om een architectuurtheorie te ontwikkelen, die voortvloeit uit een gerichte terugkeer naar regionale karakteristieken. In zijn poging om de kritisch-regionalistische praktijken wereldwijd operatief en significant te maken, riskeert Frampton de premisse van zijn project in gevaar te brengen. Om de paradox van het neutraliseren van

¹³ Kenneth Frampton, 'The Isms of Contemporary Architecture', *Architectural Design*, vol. 52 (1982) no. 7/8, 60-83; 82. For more information, see Stylianos Giamarellos, 'Intersecting Itineraries Beyond the Strada Novissima: The Converging Authorship of Critical Regionalism', *Architectural Histories*, vol. 4 (2016) no. 1, 11.

¹⁴ See *Architectural Design*, vol. 34 (1964) no. 5, 212-235.

¹⁵ Frampton, *Modern Architecture: A Critical History*, op. cit. (note 2), 325.

¹⁶ Kenneth Frampton, 'L'Opera di Aris Konstantinidis', in: Paola Cofano (with Dimitri Konstantinidis), *Aris Konstantinidis, 1913-1993* (Milan: Electa, 2010), 8-15; 10.

¹⁷ Ibid., 12-14.

¹⁸ Paul Ricoeur, 'Universal Civilisation and Local Cultures', in: Paul Ricoeur, *History and Truth* (Evanston: Northwestern University Press, 1965), 271-284.

¹⁹ Paul Ricoeur, 'Universal Civilisation and Local Cultures', in: Paul Ricoeur, *History and Truth* (Evanston: Northwestern University Press, 1965), 271-284.

²⁰ Kenneth Frampton, 'For Dimitris Pikionis', in: Dennis Crompton (ed.), *Mega XI, Dimitris Pikionis, Architect 1887-1968: A Sentimental Topography* (London: Architectural Association, 1989), 6-9.

²¹ Tzonis en Lefaivre, 'The Grid and the Pathway', op. cit. (noot 1), 178.

²² Stylianos Giamarellos, 'The Formative Years of Suzana and Dimitris Antonakakis: A Transcultural Genealogy of Critical Regionalism', in: Ana Tostoes en Natasa Koselj (red.), *Metamorphosis: The Continuity of Change*

¹⁹ Kenneth Frampton, 'For Dimitris Pikionis', in: Dennis Crompton (ed.), *Mega XI, Dimitris Pikionis, Architect 1887-1968: A Sentimental Topography* (London: Architectural Association, 1989), 6-9.

²⁰ Tzonis and Lefaivre, 'The Grid and the Pathway', op. cit. (note 1), 178.

(Lissabon/Ljubljana: Docomomo International/Docomomo Slovenia, 2018), 232-240.

²² Alexander Tzonis en Liane Lefaivre, 'A Critical Introduction to Greek Architecture since the Second World War', in: Orestis Doumanis (red.), *Post-War Architecture in Greece, 1945-1983* (Athens: Architecture in Greece Press, 1984), 16-23; 22-23.

²³ Kenneth Frampton (red.), *Atelier 66: The Architecture of Dimitris and Suzana Antonakakis* (New York: Rizzoli, 1985), 4.

²⁴ Kenneth Frampton, 'Modern Architecture and Critical Regionalism', *RIBA Transactions*, jrg. 3 (1983) nr. 2.1, 15-25; 20.

more evident in his edited monograph on the work of Suzana and Dimitris Antonakakis in 1985. Aiming to emphasise the regional side of their argument in 'The Grid and the Pathway', Tzonis & Lefaivre had stressed the Pikionis-Konstantinidis influence on the work of the couple. But this led them to disregard the transcultural genealogy that historically shaped Suzana and Dimitris Antonakakis's architectural outlook in the late 1950s.²¹ More outward-looking than his predecessors' study, Frampton's 1985 account arrives at a moment when Tzonis & Lefaivre observe the culturally insular effects of an unintended inward-looking self-referential reading of Critical Regionalism that had already reversed the focal intentions of their 'Grid and Pathway'.²² Frampton's outward-looking vantage is also in line with the two Greek architects' puzzled reaction to the strictly regional genealogy and its actual meaning for their 'critical' practice. In addition to Pikionis and Konstantinidis, Frampton refers to Le Corbusier, Aldo van Eyck and Mies van der Rohe as a second co-equal strand of influences that feeds into the work of Suzana and Dimitris Antonakakis.²³ Although this is an intuitive interpretation based more on formal resemblances than historical grounds, it still highlights this dual aspect of the Antonakakis's work that was overshadowed by the 'grid and pathway' interpretation. And more crucially, it foregrounds the transcultural dimension at the core of Frampton's critical regionalist project.

Above and beyond the individual projects, Frampton's discourse advocates a critical design practice that emerges across cultures. This higher and more broadly applicable end is another reason why his analyses tend to move away from the historical nuances of specific regional contexts. Frampton's regionalism aspires to stay true to the progressive and liberating promises of the modern project. This is why his selected regional practices also need to be somehow generalised to render them more relevant and operative for diverse architectural practices across the globe. To extrapolate and theorise the general points of this design practice more effectively, Frampton in turn needs

Suzana & Dimitris Antonakakis, Ionian Bank, Rhodes/ Rhodos, 1983-1986

to downplay or bypass some historical specificities of the 'critical regionalist' projects. This is how, in Frampton's words, a regionalism 'that has not yet emerged elsewhere' acquires 'significance for the world outside itself'.²⁴ Frampton's ready access to major publishing venues at the Western European and North American 'centres' of architecture theory production, like *Oppositions* and *Architectural Design*, further reinforce this sense of global relevance for his selected 'critical regionalist' projects from the 'periphery'. Greek and other regional architects of the period experience the global dissemination of their projects as empowering. On the other hand, this move away from history effectively circumscribes Tzonis & Lefaivre's original intentions to arrive at an architecture theory that emerges primarily from a focused return to regional specificities. In his effort to render the critical regionalist practices globally operative and significant, Frampton risks endangering the very premise of his project. To avoid the paradox of neutralising these architectures through theoretically abstracting and extrapolating his main points, he also has to tread a fine line around their historical and cultural specificities. His portrayal of Athens, and Greece as a whole, exemplifies this complex entanglement of an outsider's 'critical regionalist' account in the history/ theory nexus.

Frampton's Greece

For his Western European and North American audience, Frampton's Greece becomes a unique locus of modernism in a postmodern world. Because it historically developed following the normative models of nineteenth-century neoclassicism and twentieth-century modernism, Frampton argues, Athens is inextricably linked to the modern project.²⁵ Rather schematically, the British historian attributes the widespread acceptance of modernism in the Greek context to the coincidence of the purist formal language of white volumes under the light with the regional vernacular of the island settlements. But rather

deze architectuur door het theoretisch abstraheren en extrapoleren te vermijden, moet hij een fijne lijn trekken rond haar historische en culturele eigenschappen. Zijn portrettering van Athene, en heel Griekenland, is een voorbeeld van deze complexe verstrengeling van het 'kritisch-regionalistische' relaas van een buitenstaander in het dwarsverband tussen geschiedenis en theorie.

Frampton's Griekenland

Voor zijn West-Europese en Noord-Amerikaanse publiek wordt Frampton's Griekenland een unieke plek van het modernisme in een postmoderne wereld. Omdat het land zich historisch heeft ontwikkeld volgens de geldende modellen van het negentiende-eeuwse neoclassicisme en het modernisme van de twintigste eeuw, stelt Frampton, is Athene onlosmakelijk verbonden met het moderne project.²⁵ De brede acceptatie van het modernisme in Griekenland is volgende

de Britse historicus toe te schrijven aan de wijze waarop de puristische vormentaal van witte volumes in het licht, de vernaculaire architectuurtaal van de nederzettingen op de eilanden weerspiegelt. Maar, zo vervolgt Frampton, de moderne architectuur in Griekenland produceert geen universeel geoptimaliseerde, generieke gebouwde omgeving. De gevarieerde topografie van de regio betekent dat elk project zich moet aanpassen aan een specifieke, en in de meeste gevallen onregelmatige, locatie.²⁶ Met andere woorden, het modernisme kan alleen universeel worden toegepast in Griekenland als het ook lokaal wordt aangepast. Dit is waarom, ondanks het bindende raster van het stadsplan, sommige gebieden van het moderne Athene een gevoel van eilandnederzetting behouden. Het felle natuurlijke licht, in combinatie met het landschap, versterkt de fenomenologische perceptie en existentiële kwaliteiten van mensen, plaatsen en dingen in Griekenland.²⁷ Of hij nu speciaal verwijst naar Athene of

²¹ Stylianos Giamarellos, 'The Formative Years of Suzana and Dimitris Antonakakis: A Transcultural Genealogy of Critical Regionalism', in: Ana Tostões and Natasa Koselj (eds.), *Metamorphosis: The Continuity of Change* (Lisbon/Ljubljana: Docomomo International/Docomomo Slovenia, 2018), 232-240.

²² Alexander Tzonis and Liane Lefaivre, 'A Critical Introduction to Greek Architecture since the Second World War', in: Orestis Doumanis (ed.), *Post-War Architecture in Greece, 1945-1983* (Athens: Architecture in Greece Press, 1984), 16-23; 22-23.

²³ Kenneth Frampton (ed.), *Atelier 66: The Architecture of Dimitris and Suzana Antonakakis* (New York: Rizzoli, 1985), 4.

²⁴ Kenneth Frampton, 'Modern Architecture and Critical Regionalism', *RIBA Transactions*, vol. 3 (1983) no. 2:1, 15-25; 20.

²⁵ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, translated from the English by Theodoros Androulakis and Maria Pangalou (Athens: Themelio, 1987), 14.

²⁶ Kenneth Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, translated from the English by Theodoros Androulakis and Maria Pangalou (Athens: Themelio, 1987), 14.

²⁷ Frampton, *Atelier 66*, op. cit. (noot 23), 4.

²⁷ Kenneth Frampton, 'Μοντέρνο, πολύ μοντέρνο: Μια συνέντευξη του Kenneth Frampton στον Γιώργο Σηματοφορίδη', *Architecture in Greece*, nr. 20 (1986), 118-121; 121.

crucially, Frampton continues, modern architecture in Greece does not produce a universally optimised, generic built environment. The variegated topography of the region means that each project needs to adjust to a specific, and in most cases irregular, site.²⁶ In other words, modernism can be universally applied in Greece only if it is also locally modified. This is how, despite the overarching urban grid of the normative general plan, areas of modern Athens retain a sense of the island settlements. In conjunction with this landscape, the strong natural light intensifies the phenomenological perception and existential qualities of people, places, and things in Greece.²⁷ Whether he refers specifically to Athens or Greece as a whole, the modern grid and the fragmented urban experience of the island settlements are the main categories through which Frampton understands the architectural production of the country.

However formal, Frampton's portrayal of Athens is nonetheless the first well-known and overtly positive critique of this 'modern city par excellence' by an architect.²⁸ It is difficult to measure how important this has been in reversing the negative trend and leading to a re-evaluation of Athens on its own terms from the late 1980s onwards.²⁹ But whenever Frampton essentialises, instead of historicising, architectural production in Greece, he also moves away from the specific context that renders the architecture of Greek practitioners uniquely significant for the development of a 'critical' regionalism. Despite his declared intentions, his studies of the early 1980s do not address the sociopolitical contexts of the architecture discourse and production in Greece. It is only in the late 1990s, through the research of his PhD student Ioanna Theocharopoulou, that Frampton gains a fuller understanding of the process behind the modern face of Athens.³⁰ It is the specifically Greek modalities of culture and production that result in the seemingly 'unselfconscious achievement' of Athens as 'the modern city par excellence'. Yet, Suzana and Dimitris Antonakakis define their 'critical regionalism'

Rereadings

90

Griekenland als geheel, het moderne grid en de gefragmenteerde stedelijke ervaring van de eilandnederzettingen zijn de belangrijkste categorieën, waardoor Frampton de architecturale productie van het land begrijpt.

Frampton's analyse van Athene is formeel gezien de eerste bekende en openlijk positieve kritiek op deze 'moderne stad bij uitstek' door een architect.²⁸ Het is moeilijk te zeggen hoe belangrijk deze kritiek is geweest voor het ombuigen van de negatieve visie op de stad en voor de herwaardering van Athene op haar eigen merites vanaf het eind van de jaren 1980.²⁹ Maar telkens wanneer Frampton de architecturale productie in Griekenland terugbrengt tot de essentie, in plaats van haar te historiseren, verwijdt hij zich ook van de specifieke context die de Griekse architectuur zo uniek maakt voor de ontwikkeling van een 'kritisch' regionalisme. In tegenstelling tot zijn aangekondigde ambities, richten zijn analyses van het begin van de jaren 1980 zich niet op de

sociaal-politieke context van het architectuurdiscours en -productie in Griekenland. Pas eind jaren 1990 krijgt Frampton door het onderzoek van zijn promovendus Ioanna Theocharopoulou, een vollediger greep op het proces achter het moderne gezicht van Athene.³⁰ Het is de Griekse cultuur en productie die resulteert in de schijnbaar 'onbewuste ontwikkeling' van Athene tot 'de moderne stad bij uitstek'. Suzana en Dimitris Antonakakis daarentegen definiëren hun 'kritisch regionalisme' juist door verzet tegen dezelfde populaire, kleinschalige, maar uiteindelijk private en gecommercialiseerde verschijningsvorm die het type stad heeft teweeggebracht waardoor Frampton is gefascineerd. Met hun architectuur willen ze weerstand bieden en een alternatief leveren voor de standaardtypologie van het flatgebouw in Athene. Met andere woorden, Frampton's idealisering van Athene valt niet samen met de intenties van zijn kritische regionalisten.

Ironisch genoeg voor een theorie die

de reductie van de architectuur tot één enkel beeld probeerde tegen te gaan, gebruikt Frampton's kritisch regionalisme vaak projecten als contextloze beelden, die beantwoorden aan de algemene doelstellingen van West-Europese theoretici. Omdat zijn theorie zijn beperkte kennis als buitenstaander van de specifieke context verhult, negeert hij soms andere projecten van dezelfde Griekse architecten, die niet passen binnen zijn 'kritisch-regionalistisch' systeem. Wanneer hij bijvoorbeeld een mogelijke 'postmodernistische wending' traceert in de Rhodos-vestiging van de Ionische Bank (1983-1986) door Suzana en Dimitris Antonakakis, stopt hij met het bespreken van hun werk en concentreert hij zich in zijn latere teksten op Pikionis en Konstantinidis.³¹ Dit belemmert echter ook een genuanceerdere kijk op de ontwikkeling van deze regionale praktijken door de tijd heen. Het is ook een teken dat het kritisch regionalisme, net als de architectuur die het aan de orde stelt, deel is van een historisch en

through their opposition to this same popular, small-scale, but ultimately private and commodified, modality that produces the city that fascinates Frampton. With their architecture, they aim to resist and move beyond the standard Athenian apartment building typology. In other words, Frampton's idealisation of Athens is misaligned with his critical regionalists' architectural intentions.

Rather ironically for a theory that attempted to counter the reduction of architecture to a single image, Frampton's Critical Regionalism often ends up utilising projects as context-less images that answer to the general aims of Western European theorists of his time. Because he puts theory first to cover for his essentially limited outsider's understanding of the specific context, he also tends to ignore other projects of the same Greek architects that do not fit within his aspired 'critical regionalist' framework. For instance, when he traces a possible 'postmodernist turn' in the Antonakakis's Rhodes branch of the Ionian Bank (1983-1986), he stops discussing their work to concentrate only on Pikionis and Konstantinidis in his later texts.³¹ But this in turn obstructs a more nuanced understanding of the development of these regional practices over time. And it is just another sign that, like the architectures it addresses, Critical Regionalism is also implicated in a history/ theory nexus that needs to be foregrounded to further the critical development of this discourse for the twenty-first century.

Acknowledgments

I would like to thank the Bartlett School of Architecture Research Fund for supporting this project, and the editors for their constructive comments on previous versions of my manuscript.

Architecture in the History/ Theory Nexus Stylianos Giamarellos

91

theoretisch dwarsverband – en dit verdient meer aandacht, opdat dit discours zich kritisch verder kan ontwikkelen in de eenentwintigste eeuw.

Vertaling: Tom Avermaete

Dankwoord

Ik wil de Bartlett School of Architecture Research Fund bedanken voor de steun aan dit project, en de redactie voor haar constructieve commentaar op eerdere versies van mijn manuscript.

²⁶ Frampton, *Atelier 66*, op. cit. (note 23), 4.

²⁷ Kenneth Frampton, 'Μοντέρνο, πολύ μοντέρνο: Μια συνέντευξη του Kenneth Frampton στον Γιώργο Σηματοφορίδη', *Architecture in Greece*, no. 20 (1986), 118-121: 121.

²⁸ Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική*, op. cit. (note 25), 14.

²⁹ See Ioanna Theocharopoulou, *Builders, Housewives and the Construction of Modern Athens* (London: Black Dog, 2017), 15-17.

³⁰ Kenneth Frampton, 'Foreword', in: *ibid.*, 6.

³¹ Kenneth Frampton, 'A Note on Greek Architecture: 1938-1997', in: Yannis Aesopos and Yorgos Simeoforidis (eds.), *Landscapes of Modernisation: Greek Architecture 1960s and 1990s* (Athens: Metapolis Press, 1999), 12-14.

²⁸ Frampton, *Μοντέρνα Αρχιτεκτονική: Ιστορία και Κριτική*, op. cit. (note 25), 14.

²⁹ Zie: Ioanna Theocharopoulou, *Builders, Housewives and the Construction of Modern Athens* (Londen: Black Dog, 2017), 15-17.

³⁰ Kenneth Frampton, 'Foreword', in: *ibid.*, 6.

³¹ Kenneth Frampton, 'A Note on Greek Architecture: 1938-1997', in: Yannis Aesopos en Yorgos Simeoforidis (red.), *Landscapes of Modernisation: Greek Architecture 1960s and 1990s* (Athens: Metapolis Press, 1999), 12-14.